

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА СТИМУЛИРАНЕ НА ДЕТСКОТО ИЗОБРАЗИТЕЛНО ТВОРЧЕСТВО ЧРЕЗ ХУДОЖЕСТВЕНАТА ДЕФОРМАЦИЯ

Живка И. Анецева

POSSIBILITIES FOR STIMULATING CHILDREN'S VISUAL ART THROUGH ARTISTIC DEFORMATION

Zivka I. Anesteva

ABSTRACT: Formation of artistic personality is important task for pre-school education. One of the most effective tools for this is visual art activities like a process and bearer of intellectual potential. In the context of kindergarten visual art activity improves cognitive experience, enriches the visual imaging, stimulates self-sufficiency and sense of initiative in the activity, creates conditions for development of creative expression and imagination. In the discourse emphasis is placed on the question of creativity and creative imagination of pre-school children; some opportunities for stimulating expressiveness through artistic deformation are proposed.

KEY WORDS: creativity, imagination, visual creative abilities, artistic deformation.

Формирането на творческа личност е една от водещите цели на педагогическата теория и практика на настоящия етап, а развитието на изобразително-творческите способности на децата е сред основните задачи, които стоят пред обучението по изобразителни дейности в детската градина. Необходимостта от целенасочена и системна работа за развитие на творческите възможности се налага с особена острота през онези периоди от живота, когато са налице достатъчна пластичност и динамичност. А това са периодите на детството и юношеството. Тогава се формират и развиват способностите и качествата на личността, които са необходими за творческа дейност. Затова А. Толстой твърди, че ако човек не се заема с творчески задачи през детството си, през зрялата си възраст той ще може само да копира, подражава.

Много изследвания в областта на психологията и педагогиката показват, че образователните въздействия могат значително да повлияят на творческото мислене и поведение. В едно от тях е установено, че занемаряването на креативното обучение и възпитание през първите години от живота оказва силно негативно въздействие върху развитието на творческия потенциал. От своя страна, значението на стимулиращото обкръжение е най-голямо през първите десет години от живота. Това означава, че не може да се разчита на стихийното развитие на творческите сили и способности. Още в предучилищна възраст трябва да се изведат възпитателни задачи за стимулиране на креативността и да се конструират адекватни способи за изграждане на изобразително-творчески способности.

В предучилищната възраст се оформят онези особености на личността, които и позволяват да възприема и съпреживява художествените ценности, най-рано се формират художествено - изобразителните способности. Това е и най-динамичният период в човешкото развитие по отношение на формиране и развитие на всички психологически процеси. Но познаването на тези от тях, свързани с възприятията, представите, въображението, фантазията и емоциите, с които е свързана изобразителната дейност, има важно значение за художественото развитие.

Включването в живота на децата на изобразителната дейност като художествено-творческа е важно, защото позволява възпитателно-образователната работа да се ориентира към организирана творческа дейност, насочена към отделното дете, за да може то да прояви себе си, да реализира своята творческа активност, да разкрие своето творческо въображение. Като основен елемент на креативността, творческото въображение се характеризира със създаване на нови образи, основани на нови, още неизвестни свойства и връзки на предметите и явленията, при които липсват готови описания за тях.

Изучаването на детското творчество и възможностите му за стимулиране чрез изобразителните дейности изясняват източниците и механизмите за неговото развитие, а от друга страна, определят какви психически свойства и способности се формират и развиват чрез него. Във връзка с творчеството особено внимание в детската градина се отделя на творческите способности, които са

„...съвкупност от мисловни и личностни качества, които благоприятстват откриването на нови начини за решаване на поставени в теорията и практиката задачи или проблеми” [26:5]. Децата проявяват изобразително-творческите си способности при създаване на творби, при които те изразяват своите преживявания, впечатления, настроения, т. е. всичко това, което може да се нарече детско художествено творчество.

Художествената изразителност и изобразителната грамотност са основни характеристики на детското творчество. Художествената изразителност е тясно свързана с индивидуалното виждане, начин на мислене, степен на развито въображение, емоционално, оценъчно и естетическо отношение на детето към изобразяваната от него действителност, неговите впечатления и преживявания. Този художествено-естетически критерий се проявява в детското изобразително творчество, в избора и съчетаването на конкретни и индивидуални изразни средства, подчинени на определен замисъл.

Определено в творбите на децата от предучилищна възраст художествената изразителност е водеща, за разлика от изобразителната грамотност, която е свързана с обективното начало в процеса на изобразяване и това лесно може да се обясни с повишената емоционалност и чувствителност на детските възприятия.

Художествената изразителност е свързана с т. нар. „художествена” деформация. Според О. Занков: „За *художествена деформация* се приема всяко изменение на реалната форма, на действителните цветове, естествените пропорции и конструкция на изображенията в дадена творба” [5: 58,59]. В обучението по изобразителни дейности *деформацията е способ* за изграждане на изобразително-творчески способности у подрастващите, за развитие на тяхното въображение, за обогатяване на образните им представи, комбинативното и вариативното мислене.

За разлика от изобразителното творчество на художника, където художествената деформация се използва съзнателно, при детската изобразителна дейност се забелязва характерна неосъзната деформация, която се свързва предимно със степента на овладяване на изобразителните умения и възможности за изграждане на конкретни образи. При децата се наблюдава деформация по отношение на формата, конструкцията, пропорциите и цветовете на изобразените обекти, стремеж за постигане на по-голяма изразителност, подчертаване на най-значимия за детето образ или композиционен елемент. Характерните за този възрастов период на децата деформации придават неповторимост на изображенията, те са своеобразни ценни качества на детските изобразителни прояви.

„Като своеобразен елемент на творческа изява деформацията в детското творчество не може да се обясни и обвързва единствено с ниската степен на изобразителните възможности на децата. Подчертано изявеното емоционално отношение на детето към процеса на изобразяването създава благоприятни условия за активизиране на детската фантазия и въображение. За определени образи и детайли, които имат за детето сюжетна значимост, то използва свободно и умело различни изразни средства за разкриване вложената в творбата му образна деформация” [2:188].

Какви са възможностите за стимулирането на детското изобразително творчество на децата от предучилищна възраст чрез художествената деформация?

На първо място осигуряването на *богати визуални образни представи, впечатления, усещания* за обектите и явленията чрез системни наблюдения на природната и социална среда дава възможност на децата да натрупат достатъчно „храна” за въображението си и да се научат да оперират с наличните възприятия и представи. Насочването към естетическите качества и особености на обектите и явленията дава възможност на децата да отразят своите представи, впечатления и преживявания, да проявят креативно мислене, въображение, емоционално и оценъчно отношение към изразяваните обекти и явления. Изобразявайки действителността, децата прибегват към използването на деформацията като средство за постигане на по-богата изразителност в творбите си, подчертавайки най-важния за тях образ или елемент. Колкото са по-богати сетивните възприятия на детето, толкова по-здрава е основата, върху която се гради неговото творческо въображение и фантазия. Творческите способности и тяхното ранно съзряване зависят от успешното формиране на способностите за художествено възприемане на света.

Въвеждането на творби на художници, /съобразени с възрастта на децата и близки до тяхното възприемане/, които показват на децата подходящи *примери на използване на художествената деформация* в изобразителното изкуство, представляват възможност за стимулиране на детското изобразително творчество. Наблюдавайки художествените образци на автори като Арчимболдо, Пикасо, Хенри Мур, Салвадор Дали и др, децата засилват усещането си за изразителността в художественото творчество, насищат емоционалните и художествените си представи за предаване на

форма, цвят, пропорции, конструкция, Запознават се с различни начини на деформиране, виждат как авторите изразяват своите чувства и отношения към изобразявания обект или явление. Ярките художествени примери надграждат и обогатяват изобразителните представи на децата и засилват творческия елемент в изобразителната дейност. Става своеобразно „заразяване” с изкуството на големите творци, пренасяне на тяхното емоционално влияние върху детското изобразително творчество. Децата не копират, каквото виждат, а предават с прелестна непринуденост и искреност мисловните образи, които съставляват техния живот на въображението, това, което чувстват, което им прави впечатление, което е докоснало тяхната душевност.

Използваните *форми на работа* и качествените особености на изобразителния материал и изискванията за изграждане на изображенията върху плоскост или в пространството също предоставят възможност за стимулиране на творческата дейност на децата. Изобразителните дейности по натура, по памет и впечатление, по представа, по въображение, по асоциации, на илюстрация по литературно произведение, изпълнението на тематично-фигурални композиции съдействат за развитие на креативното мислене и въображение, за формирането на образни представи и използването на художествената деформация. При рисуването по натура напр. във връзка с изискването за постигане на определено сходство /съобразно възрастовите възможности/ с поставените модели по отношение на тяхното взаимно разположение, съотношение, форма, локален цвят и др. се забелязват относително по-незначителни деформации, отклонения от натурата. Обратното явление може да се констатира при изпълнението на изобразителните задачи, в които децата напр. рисуват по асоциация или въображение. Много често в техните фигурално-тематични рисунки се откроява една или друга форма на деформация, която допринася за подчертаване на индивидуалните различия.

При работа с живописни и графични материали възможностите са по-големи – както за създаване на по-богати в композиционно и цветово отношение рисунки, така и за деформиране на изображенията. Нелогичните на пръв поглед цветове или други решения, често пъти съчетани с известна деформация на формите, допринасят за постигане на едно от най-ценните качества на детската рисунка – изразителност, необичайност, искреност и неповторимост.

Стимулирането на асоциативното мислене чрез *изобразяването по асоциация* е мощно средство за развитие на детското въображение, което от своя страна провокира изразяването чрез художествената деформация. Образователно направление „Изобразителна изкуство” предлага възможности за използване на асоциациите като средство за активизиране на детското мислене и въображение чрез изобразяването по асоциация от произведения на изкуството: литература, музика, изобразително изкуство.

Богатството на асоциативните връзки, живото въображение и подвижната мисъл играят съществена роля при формирането на творческата личност. „От една страна, асоциативното рисуване е средство за развитие на творческото въображение, а от друга, полетът на въображението спомага за обогатяване на детския опит с нови асоциации, които са в основата на детската изобразителна дейност и създават условия за формиране на творческо отношение и за развитие на творческите способности” [6 : 148]. Осмислянето на специфичните изразни средства на различните видове изкуства предизвикват различни представи, усещания и асоциации и са предпоставка за използване на художествената деформация, за развитие на художествено-творческата дейност на подрастващите.

Запознаването с *произведения от различни жанрове* на изобразителното изкуство в детската градина – натюрморт, портрет, пейзаж, фигурална композиция, използването на разнообразни художествени средства за изобразяване на образи и явления допринася за обогатяване на художествените представи на децата, способства за формирането на изобразително-творчески способности, за повишаване на изразителността в детските творби и използването на художествената деформация.

Прилагането на *способите за изграждане на изобразително-творчески способности* – хиперболизация, реструктуриране на образи, аглутинация, метаморфоза, одухотворяване, провокират и творческото въображение. Художествената деформация е част от тия способности, но съчетанието и взаимодействието и с другите способности е възможност за стимулиране на творческите изяви и за формиране на творчески способности у децата. Използването на креативността „отключва” естествената склонност на децата за деформация на образа и повишава изразителността в детската изобразителна дейност. За развитие на изобразителните способности на децата е необходимо да се поощряват детските опити за генериране на оригинални и необичайни идеи и да се оказва съдействие в процеса на тяхното реализиране.

Програмите за образователно-възпитателна работа в детската градина, в които проблемът за развитие на детското въображение и творчески способности заема важно място, предоставят възможност за стимулиране на въображението и креативността чрез реализиране на задачите в учебно-възпитателния процес по изобразителни дейности.

Осъществяването на образователни и възпитателни задачи е съпътствано с използването на подходяща дидактична технология, която съдейства за развитието на познавателните психични процеси, способстващи за развитие на креативността на децата. Развивайки сензорните процеси /усещане, възприятие, представа/, мисленето /асоциативно, комбинативно, вариативно, образно-логическо/, чувствата, въображението, на децата се предоставя възможност в пълна сила да проявят склонността си към деформация на образите и повишаване на изразителността в изобразителната дейност.

Осигуряването на **стимулираща образователна среда**, в която да се насърчава, активизира и разгръща детската изобразително-творческа дейност чрез разнообразие от дейности и ситуации е възможност за изява на креативността и проява на художествената деформация: посещения на художествени галерии, музеи, етнографски къщи, ателиета на художници, дърворезбари, керамици, изложби, конкурси, пленери, срещи с хора на изкуството, запознаване с произведения на художествената литература, разглеждане на илюстрации и репродукции, слушане на разнообразни музикални произведения.

Предоставянето на **мотивираща, емоционално зареждаща обстановка** за творческа изява на детските представи, преживявания и впечатления, на асоциативното и креативното им мислене, на продуктивното и репродуктивното им въображение, на емоционалното и оценъчното им отношение към изобразяваните обекти и явления е също една от възможностите децата да изразят своето виждане за обектите и явленията чрез използване на художествената деформация като средство за постигане на по-голяма изразителност в творбите си. От друга страна, е нужно да се осигури възможност на децата самостоятелно, съобразно характера на поставената тематична задача, да определят използването на изразните средства съобразно замисъла и жанра. Изразявайки положителното си отношение към нестандартните идеи, педагогът осигурява възможности децата да използват художествената деформация и да повишат изразителността на своите творби.

Включването в образователно-възпитателния процес по изобразително изкуство на разнообразни **дидактични игри и упражнения** служи за обогатяване, конкретизиране и диференциране на образните представи на децата за обекти и явления от действителността, за развиване на асоциативното и логичното мислене, стимулира се прилагането на художествената деформация. Реализирането на познавателната задача дава възможност да се активизират мисловните процеси, да се използва художественият опит и с предизвикване на творческото въображение децата стигат до оригинални изобразителни решения.

Използването на висококачествени художествени **образи от творчеството на детски писатели**, подходящите илюстрации са също възможност за стимулиране на детското изобразително творчество, за използване на художествената деформация. Адаптираните произведения за деца: "Гъливер в страната на лилипутите" на Дж. Суифт, "Алиса в страната на чудесата" от Л. Карол, "Малката русалка" от Х. К. Андерсен, българските народни фантастични приказки, филмовите анимационни герои, митовете, легендите и преданията са предпоставка децата да ги трансформират през собствения си поглед, да ги „присвоят” и пресъздадат по свой начин на възприемане, прилагайки изучените креативни техники.

С помощта на педагога децата разкриват художествената изразителност в илюстрациите, тяхната композиция, цветога многообразност и форма. Те научават, че цветовете в илюстрациите често не съвпадат с реалната украса на обектите, че в илюстрациите на детските книги от художника-илюстратор често се използва деформацията като изобразителен прием и това им дава възможност към самостоятелно търсене и свободен избор на полагане на багри при рисуване на илюстрации, както и самостоятелна изобразителна трактовка на литературния текст.

Стимулиране на фантазията, като елемент на въображението, опирайки се на идеите на Джани Родари в книгата „Грамматика на фантазията”. Той предлага похвати за изобретяване на фантастични теми и приказки, които са пример за живо творческо въображение, активатор на креативност. И тъй като творчеството не може да възникне от нищото – нужен е запас от впечатления и примери за иновативни идеи, историите на Джани Родари са висококачествен материал, който може да се предложи на децата в качеството на такъв запас. Провокирайки

въображението на децата, се дава възможност за използване на художествената деформация в детската изобразителна дейност.

Методите за развитието на изобразително-творческите способности, /словесни, нагледни и практически/ използвани в обучението по изобразително изкуство, стимулират изобразително-творческата активност на децата, дават възможност за провокиране на изразителността и художествената деформация в детските творби.

Осигуряването на възможности за стимулиране на детското изобразително творчество има значение за ориентирането на възпитателно-образователния процес в детската градина към организиране на творческа дейност, насочена към отделното дете, за да може то да прояви себе си, да реализира своята творческа активност, да разкрие своето творческо въображение и да прояви естествената си склонност към различни начини на деформиране. „Само подрастващи, които притежават богати знания, умения и навици за изобразителна дейност, както и способност активно да ги прилагат, показват стремеж и желание за творческа изява. В този аспект формирането на изобразително-творчески способности у децата е от важно значение за цялостното им интелектуално развитие” [2 :11].

Литература:

1. Ангелова, Л., (2019) Динамика в развитието на изобразителните способности на децата в предучилищна и начална училищна възраст, Университетско издателство "Св. Климент Охридски", София.
2. Балкански, Д., (2015) Изобразителната дейност в детската градина, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, Шумен .
3. Балкански, Д., (2010) Откриване и стимулиране на деца с изобразително-творчески способности, Университетско издателство „Епископ Константин Преславски”, Шумен .
4. Виготски, Л.С., (1982) Въображение и творчество на детето, изд. „Наука и изкуство”, София .
5. Десев, Л., Салех, Е. (2002) Творчество, креативно мислене и методи за проучването ме, сп. Педагогика, кн.10.
6. Занков, О., (2005) Методи за преподаване по изобразително изкуство в предучилищна и начална училищна възраст, изд. Просвета – София АД.
7. Легкоступ, Пл. (1996) "Развитие на детското творческо въображение и способности чрез изобразяването по асоциация", сп. "Педагогически алманах", том 4, брой 1, Университетско издателство “Св. Св. Кирил и Методий”, В. Търново.
8. Родари, Дж. (1981) Граматика на фантазията, изд. „Наука и изкуство”, София.

Живка Иванова Анецева;

Главен учител в ДГ №3 „Чайка”, гр. Балчик;

*задочен докторант в докторска програма: Методика на обучение по изобразително изкуство
към катедра „Визуални изкуства, теория и методика”.*

anesteva_j@mail.bg